

Piotr Żochowski: Rosyjskie służby specjalne – ofensywność za wszelką cenę

Narzucona przez Rosję narracja strategiczna zaciera granice między wojną a pokojem, między działaniami ofensywnymi a defensywnymi. Kluczowym jej elementem jest kształtowanie obrazu Rosji jako ofiary cynicznej gry Zachodu oraz narzucanie opinii, że jest to wojna dwóch stron stosujących adekwatne środki – pisze Piotr Żochowski w „Teologii Politycznej Co Tydzień”: „GRUpa Putina”.

Ujawnienie przez portal „Bellingcat” tożsamości oficerów rosyjskiego wywiadu wojskowego prowadzących tajne operacje w Europie podsycało zainteresowanie mediów kondycją rosyjskich służb specjalnych. Umiejętne sformułowanie przez zachodnie media przekazu informacyjnego było przykrą niespodzianką dla Moskwy. Udało się podważyć budowany przez dziesięciolecia wyidealizowany obraz rosyjskiego wywiadu, który – jak się w rzeczywistości okazało – nie jest w stanie zagwarantować utrzymania w tajemnicy danych osobowych własnych pracowników. Wpadki „turystów z Salisbury” czy „informatyków z Holandii”, świadczą, że służby kontrwywiadowcze państw zachodnich zdecydowały się na wysłanie sygnału do Moskwy, że kończą się czasy tolerancji i przemykania oczu na agresywne działania służb rosyjskich.

Nie jest to powrót do retoryki „zimnej wojny”, a raczej podjęcie wyzwania w toczącej się nieprzerwanie od dziesięcioleci „wojnie gorącej” w której Rosja jest stroną rozwijającą obszar prowadzonych operacji specjalnych. Zdemaskowanie oficerów rosyjskiego wywiadu wojskowego nie jest pierwszą tego rodzaju sprawą. Wystarczy przypomnieć ustalenia śledztwa w sprawie przygotowań do aktu dywersji w Czarnogórze w 2016 roku, gdzie jednym z aktorów okazał się rosyjskim wojskowym, wcześniej wydalonym z Polski za działania niezgodne ze statusem dyplomaty. Znamienne jest też zaangażowanie rosyjskiego wywiadu w operacje destabilizacji Ukrainy, konflikt w Syrii, czy w agresywne operacje mające naruszyć cyberbezpieczeństwo USA i wielu państw europejskich. Warto też przypomnieć, że w systemie bezpieczeństwa Rosji działania specjalne poza granicami kraju prowadzą oprócz wywiadu wojskowego, Służba Wywiadu Zagranicznego i Federalna Służba Bezpieczeństwa. Obszar geograficzny, w którym sygnalizowana jest aktywność rosyjskich służb specjalnych rozciąga się od Arktyki po państwa afrykańskie i od USA po Bliski i Daleki Wschód. Szczególnie ważnym obszarem aktywności są państwa europejskie, które w optyce rosyjskich polityków mogą być wykorzystane do osłabienia wpływów USA na kontynencie.

Tradycja ofensywnych środków aktywnych

Paradygmatem stworzonym jeszcze w czasach ZSRS, wiążącym się z ideologicznym założeniem propagowania i realizowania idei rewolucji światowej bądź ideologii komunistycznej było sformatowanie służb specjalnych jako narzędzia wspierającego działania prowadzące do zdestabilizowania systemu politycznego państwa uznanego za przeciwnika. W czasach zimnej wojny operacje specjalne KGB,

oddziaływanie psychologiczne i rozkładowe zyskały zbiorczą nazwę „środków aktywnych”. Współcześnie podobne działania traktowane są jako strategiczny zasób w prowadzonych przez rosyjskie służby specjalne operacjach wpływu na otoczenie zewnętrzne FR, które wspierają realizację polityki zagranicznej Rosji.

*Presja informacyjna stanowi
co prawda zasadniczy, ale
tylko jeden z instrumentów
rosyjskiego oddziaływania*

Wywierana przez
Moskwę na bliższe i
dalsze otoczenie
międzynarodowe
presja polityczno-
militarna oraz jej
gotowość do

eskalacji napięcia stały się w ostatnich latach jednym z centralnych zagadnień dyskursu na temat bezpieczeństwa, zwłaszcza informacyjnego. Presja informacyjna stanowi tymczasem co prawda zasadniczy, ale tylko jeden z instrumentów rosyjskiego oddziaływania. Pretekstem do rozpoczęcia operacji medialnych stają się celowo prowokowane incydenty wywiadowcze, graniczne, migracyjne, wydarzenia organizowane na własnym terytorium i terytoriach obcych państw, naruszanie przestrzeni powietrznej państw Sojuszu Północnoatlantyckiego i krajów sąsiadujących, ingerencje w wybory parlamentarne i prezydenckie, finansowe i polityczne wspieranie środowisk radykalnych i tendencji odśrodkowych w UE, zakłócanie procesów decyzyjnych, dyskredytacja nieprzychylnych Kremlowi liderów politycznych itd.

„Aktiwka” – domena rosyjskich służb specjalnych

We współczesnym rosyjskim języku politycznym termin „środków aktywnych” nie jest stosowany, jednak ze względu na charakter obserwowanych działań i ich skutków, a także ciągłość kultury strategicznej (w tym przywiązanie rosyjskich służb specjalnych do tradycji), należy przyjąć, że weszły one do arsenału środków wpływu Rosji na otoczenie zewnętrzne. Słownik pojęć pracy operacyjnej wydany przez KGB w 1972 roku definiował ten rodzaj aktywności jako „tajne, ofensywne przedsięwzięcia o charakterze dezinformacyjnym, destabilizującym i agenturalnym, wynikające z aktualnych priorytetów polityki (państwa), których celem jest uzyskanie wpływu na szerokie sfery działalności politycznej i społecznej w innych państwach”. Także Wasilij Mitrochin w swoim „KGB Lexicon” za istotę środków aktywnych uznaje „działania agenturalno-operacyjne, ukierunkowane na wywieranie wpływu na politykę zagraniczną i wewnętrzną sytuację polityczną krajów będących obiektem tych działań”.

Ujawnianie rosyjskiej inspiracji, niekiedy wręcz jej podkreślanie służy zarazem autokreacji, utwierdzeniu odbiorcy w przekonaniu o wszechobecności i wszechmocy służb specjalnych FR

Po dojściu Władimira Putina do władzy w 2000 r. metodom określanym jako „środki aktywne” przywrócono charakter systemowy. Jak dawniej, są one realizowane na dwóch poziomach: tajnym i jawnym (w

formach przedstawianych jako rosyjski *soft power*). Ujawnianie rosyjskiej inspiracji, niekiedy wręcz jej podkreślanie służy zarazem

autokreacji, utwierdzeniu odbiorcy w przekonaniu o wszechobecności i wszechmocy służb specjalnych FR. W oficjalnych dokumentach strategicznych FR termin „środki aktywne” jest zastępowany synonimami, takimi jak np. „środki wsparcia” czy „specjalne środki wpływu”. Pojawiły się one już w „Doktrynie wojennej” z 2000 r.; w tekstach późniejszych zastąpiono je terminami: „środki niewojskowe”, „działania niebezpośrednie, tj. dywersja, sabotaż, organizowanie nieregularnych formacji zbrojnych”, „oddziaływanie informacyjne”, „oddziaływanie informacyjno-psychologiczne”, „oddziaływanie informacyjno-techniczne”. W ostatniej wersji „Doktryny wojennej” z grudnia 2014 r. wprowadzono dodatkowo pojęcie „technologie informacyjne”. Zostało ono przeniesione także do nowej redakcji „Doktryny bezpieczeństwa informacyjnego” z grudnia 2016 r. Pojawia się ono w różnych kontekstach: jako rosyjska „tarcza” w celu obrony suwerenności FR oraz „miecz” – broń informacyjna Zachodu przeciwko Rosji.

Środki aktywne jako forma wojny zastępczej

Pomocne w identyfikowaniu obszarów zagrożonych działaniami służb specjalnych FR jest wskazanie strategicznych celów ofensywnych polityki zagranicznej FR. W odniesieniu do Europy są nimi w pierwszej kolejności utrzymanie (i ewentualne poszerzenie) strefy wpływów politycznych oraz gospodarczych poprzez oddziaływanie na elity polityczne i biznesowe państw europejskich, które podejmowałyby decyzje zgodne z interesami Rosji oraz – w wymiarze regionalnym – utrzymanie kontroli nad Białorusią, odzyskanie kontroli nad Ukrainą, wreszcie dążenie do destabilizacji państw bałtyckich jako elementu osłabienia wschodniej flanki NATO.

Niemal równie istotna dla rosyjskich służb specjalnych jest dezintegracja Unii Europejskiej poprzez podsycanie sporów między państwami wchodzącymi w jej skład oraz ograniczenie oddziaływania USA w Europie, m.in. poprzez zakłócanie współpracy wewnątrz NATO, a w efekcie rewizja obecnego kształtu bezpieczeństwa europejskiego. Wysoko na liście celów plasuje się dekonstrukcja spójności „Zachodu”, poprzez konfliktowanie partnerów, planów budowy samodzielnych sojuszy politycznych, wojskowych i gospodarczych mających utrudnić realizację celów rosyjskiej polityki. Wreszcie – podsycanie nastrojów antyamerykańskich we władzach, elitach i społeczeństwach europejskich, sukcesywne budowanie lobby prorosyjskiego utrwalające przekonanie o konieczności akceptacji „uzasadnionych” racji i żądań Rosji, co w efekcie ma osłabić determinację w przeciwstawianiu się jej działaniom.

Rosyjskie przedsięwzięcia podporządkowane tym celom są traktowane jako arsenał „wojny zastępczej”. W ich skład wchodzi m.in. oddziaływanie na przestrzeń informacyjną (tworzenie portali internetowych uwiarygodniających stanowisko Rosji, docieranie do opiniotwórczych mediów, szerzenie dezinformacji i chaosu informacyjnego) oraz demonstracje siły (manewry wojskowe w pobliżu granic państw członkowskich NATO, wykazywanie przewagi militarnej Rosji nad siłami NATO w regionie, obniżanie morale społeczeństw państw wchodzących w skład Sojuszu, dezawuowanie przedsięwzięć poprawiających stan potencjału obronnego),

Obok tego kluczowa jest aktywność wywiadowcza mająca na celu rozpoznanie sytuacji w krajach będących celem agresji oraz ich zdolności kontrwywiadowczych, podejmowanie prób ich

dezorganizacji, penetracja instytucji i struktur odpowiedzialnych za stan przygotowań obronnych. Tradycyjnym celem służb jest wspieranie środowisk sprzyjających Rosji, docieranie do ugrupowań krytycznie nastawionych do współpracy z USA i NATO oraz wzmacnianie ich argumentacji oraz inspirowanie i wspieranie radykalnych, populistycznych, eurosceptycznych, a także separatystycznych partii i ruchów politycznych w Europie.

Koronnym przykładem myślenia długofalowego strategów rosyjskich jest budowanie zaplecza społecznego, politycznego i intelektualnego, świadomie lub nieświadomie wspierającego realizację celów politycznych Rosji

Koronnym przykładem myślenia długofalowego strategów rosyjskich jest budowanie zaplecza społecznego, politycznego i intelektualnego, świadomie lub nieświadomie wspierającego realizację celów

politycznych FR (władze samorządowe, kręgi biznesowe, współpraca uczelni, wymiana młodzieżowa, środowiska artystyczne, kibice sportowi). Służby specjalne nie stronią od wspierania rosyjskich środowisk przestępczych (przemytnczych, handlujących bronią) i wykorzystywania ich do infiltracji państw UE i NATO. Dopiero na ostatnim miejscu tej listy znajdują się punktowe operacje specjalne (np. ataki cybernetyczne, akty sabotażu mające wywołać panikę wśród miejscowej ludności, dezorganizacja infrastruktury krytycznej,

kreowanie kryzysów migracyjnych, prowokowanie i podsycanie nastrojów rusofobicznych, dyskredytowanie i kompromitowanie polityków w celu zaostrzenia wewnętrznego konfliktu politycznego).

Powyższe działania służby specjalne FR realizowane są w większości krajów Europy. Moskwa ma do dyspozycji całą paletę narzędzi: prorosyjskie partie polityczne, organizacje pozarządowe i kościelne, kapitał powiązany z Kremlem. Sposób wykorzystania tego zestawu jest zależny od koniunktury w relacjach politycznych i gospodarczych z danym państwem, a także od jego wewnętrznych uwarunkowań politycznych, społecznych czy kulturowych. Inne środki stosowane są wobec Niemiec, gdzie istnieje znaczący potencjał destabilizacyjny związany z liczną diasporą rosyjskojęzyczną; inne – we Francji, gdzie Rosja oddziałuje poprzez silne środowiska prorosyjskie. W instrumentarium służb ważną rolę odgrywają mechanizmy korupcyjne czy jawne zatrudnianie byłych polityków zachodnich w koncernach i spółkach realizujących rosyjskie cele gospodarcze. Rosyjskie działania są realizowane również poza terytorium „państwa celu”. Ich przejawem są próby wpływania na rządy i opinię publiczną innych państw, a celem – dyskredytacja zaatakowanego kraju i utrudnienie realizacji jego polityki i inicjatyw sprzecznych z interesem Rosji.

Złożona natura rosyjskiego zagrożenia

Historyczny termin „środki aktywne” dobrze oddaje naturę rosyjskiego zagrożenia. Większość technik konfrontacji FR z otoczeniem zewnętrznym ma charakter niebezpośredni, trudny do uchwycenia. Ich celem jest realizacja własnych interesów strategicznych i wzmocnienie pozycji międzynarodowej Rosji oraz „rozbrojenie” przeciwnika, tj.

doprowadzenie do sytuacji, w której aktorzy wewnętrzni będą realizować cele polityki zagranicznej FR. Wykorzystując trudności w identyfikacji zagrożenia Rosja destabilizuje sytuację w atakowanych państwach, wywiera destrukcyjny wpływ na ich struktury administracyjne i decyzyjne, podważa podstawy społeczne i ekonomiczne, a także podłoże kulturowe (ideologia, system wartości, kultura polityczna, rządy prawa). Jest to zagrożenie jednocześnie zewnętrzne i wewnętrzne, krajowe i ponadnarodowe, na które nie można odpowiedzieć symetrycznie. Działania rozkładowe są prowadzone przez podmioty państwowe i niepaństwowe w sposób tajny i jawny, przy wykorzystaniu legalnych i nielegalnych metod. Stanowią proces ciągły, polegający na zintegrowanej aktywności państwa na wielu frontach, prowadzonej różnymi kanałami (dyplomatycznymi, politycznymi, ekonomicznymi, militarnymi, społecznymi, medialnymi), podporządkowanej systemowej, permanentnej, długofalowej i ofensywnej strategii wsparcia polityki zagranicznej FR.

Narzucona przez Rosję narracja strategiczna zaciera granice między wojną a pokojem, między działaniami ofensywnymi a defensywnymi. Kluczowym jej elementem jest kształtowanie obrazu Rosji jako ofiary cynicznej gry Zachodu oraz narzucanie opinii, że jest to wojna dwóch stron stosujących adekwatne środki. Tymczasem sytuacja jest z natury asymetryczna: jednostronne działania prowadzi agresor, podczas gdy strona atakowana skalę zniszczeń może ocenić dopiero po ich skutkach.

Ze względu na fakt, że długofalowe cele rosyjskiej polityki zagranicznej uwzględniają rewizję obecnego systemu bezpieczeństwa międzynarodowego, w perspektywie średnioterminowej należy oczekiwać, że intensywność i zakres działań aktywnych przeciwko

państwom NATO i UE nie ulegną zmniejszeniu. Świadczą o tym systematyczne poszerzanie zaplecza koncepcyjnego i wykonawczego, jak również włączenie do arsenału wpływu sił i środków militarnych. Oznacza to, że kryzysotwórcza rola rosyjskiego zagrożenia będzie wzrastać, zaś jego skuteczne odparcie będzie wymagać zwiększonej uwagi.

Piotr Żochowski jest analitykiem Ośrodka Studiów Wschodnich. Tezy i opinie zawarte w tekście nie są oficjalnym stanowiskiem OSW.